

**Л. І. ДІДКОВСЬКА, кандидатка економічних наук,
старша наукова співробітниця**

Регулювання обігу ГМ-культур в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення

Мета статті – дослідити світовий досвід поводження з ГМО, висвітлити прогалини в регулюванні обігу ГМ-культур в Україні та розробити рекомендації щодо їх усунення з урахуванням кращих європейських практик та вітчизняних особливостей.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано діалектичні методи пізнання процесів і явищ, монографічний метод (для аналізу поширення ГМ-культур у світі), статистичний (для аналізу динаміки площ під ГМ-культурами у світі), емпіричний (комплексна оцінка сучасного стану регулювання обігу ГМО), абстрактно-логічний метод (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Результати дослідження. Висвітлено світовий досвід поводження з ГМО. Охарактеризовано сучасний стан державного регулювання обігу ГМ-культур в Україні та окреслено основні напрями його вдосконалення. Зважаючи на відсутність реєстрації ГМ-сортів сільськогосподарських культур в Україні, обґрунтовано доцільність формування дієвої системи їхньої реєстрації, а також впровадження системи контролю та моніторингу за вирощуванням лише зареєстрованих сортів сільгоспкультур, що забезпечить від стихійного ввезення та незаконного вирощування ГМ-культур. Обґрунтовано необхідність впровадження комплексного підходу до регулювання обігу ГМ-культур і ГМ-продукції в Україні й активізації процесу уніфікації вітчизняної та європейської нормативно-правової бази у сфері регулювання обігу ГМО.

Елементи наукової новизни. Досліджено сучасний стан державного регулювання обігу ГМ-культур і ГМ-продукції в Україні та окреслено перспективи його вдосконалення з урахуванням кращих європейських практик.

Практична значущість. Визначено прогалини в державному контролі за використанням ГМО, а також у питаннях відповідальності за правопорушення у сфері поводження з ГМО та забезпечення біобезпеки, запропоновано заходи з їх усунення. *Бібліогр.*: 12.

Ключові слова: ГМ-культури; ГМО; трансгенні культури; наближення законодавства; Угода про асоціацію з ЄС; комплексний підхід; сільгосптоваровиробники.

Дідковська Людмила Іванівна – кандидатка економічних наук, старша наукова співробітниця, старша наукова співробітниця відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: luda_d2005@ukr.net

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-8696-6150>

Постановка проблеми. Стрімке збільшення населення планети та обмеженість природних ресурсів, придатних для вирощування сільгоспкультур, зумовлюють необхідність інтенсифікації сільгоспвиробництва шляхом розробки виваженого та збалансованого підходу до використання здобутків як традиційного рослинництва, так і сучасних біотехнологій. З метою забезпечення довгострокового економічного і соціального розвитку держави уряд затвердив положення Програми своєї діяльності від 12.06.2020 р., в якій у пункті 5.6. Продовольча безпека України зазначено про необхідність запровадження і вдосконалення державного контролю за генетично модифікованими організмами (ГМО) у сільському господарстві та харчовій промисловості. Нині основним за-

конодавчим актом, що регулює обіг ГМО в країні, є Закон України № 1103-V від 31.05.2007 р. «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» («Про біобезпеку»), в якому чітко визначена заборона ввезення та вивільнення в навколишнє природне середовище ГМО до їхньої державної реєстрації¹. Наразі в Україні не зареєстровано жодного генно модифікованого сорту чи гібриду сільгоспкультур. Незважаючи на офіційну заборону ввезення й використання ГМ-культур на територію України, в тому числі у режимі реекспорту, а також на відсутність статистики поширення біотехнологічних рослин на вітчизняних полях, за не-

¹ Вивільнення в навколишнє природне середовище ГМО до державної реєстрації можливе лише з метою державної апробації (випробувань).

офіційними даними, в Україні вирощується близько 50-80% сої, 30% ріпаку та 10% кукурудзи з ГМ-насіння². Крім того, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе відповідальність здійснити заходи щодо гармонізації українського законодавства із законами Євросоюзу у питаннях поводження з ГМО. Наразі процес триває.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження стосовно питання обігу ГМО висвітлюють багатогранність та невирішеність зазначеної проблематики. Значну увагу цій тематиці приділили Я. Б. Блюм, П. Х. Пономарьов, Н. В. Прикульська, І. В. Донцова [3]. Дослідження правового регулювання використання ГМО в сільгоспвиробництві розглядали такі вчені: А. П. Гетьман, В. М. Єрмоленко, С. І. Бугер, В. І. Лозо. Питаннями визначення ролі ГМО в Україні та наслідків сучасного державного регулювання для сільського господарства переймався Ю. В. Біляк [1]. Регулювання обігу ГМО у сфері виробництва сільгосппродукції досліджував А. О. Мартинюк [6]. Аналіз ефективності вирощування ГМ-сортів зернових культур здійснили такі зарубіжні вчені: J. M. Matres, A. Datta, K. R. Trijatmiko, C. Baysal, 2019 [12]. Проте невирішеність проблематики щодо несанкціонованого використання ГМО в рослинництві зумовила вибір напрямку проведення дослідження.

Мета статті - дослідити світовий досвід поводження з ГМО, висвітлити прогалини в регулюванні обігу ГМ-культур в Україні та розробити рекомендації щодо їх усунення з урахуванням кращих європейських практик та вітчизняних особливостей.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано діалектичні методи пізнання процесів і явищ, монографічний метод (аналіз поширення ГМ-культур у світі), статистичний (для аналізу динаміки площ під ГМ-культурами у світі), емпіричний (комплексна оцінка сучасного стану регулювання обігу ГМО), абстрактно-логічний метод (теоретичні узагальнення та формулювання висновків). За вихідну інформацію під час проведення дослідження слугували законодавчі й нормативно-правові акти України та ЄС, а також статистичні показники.

² У 2018 р. асоціацією «Дунайська Соля» було здійснено вибіркові обстеження посівів сої в шести областях України, за результатами яких встановлено, що ГМ-сою виявлено в 48% зразків. Крім сої, випадки виявлення ГМО спостерігалися і в інших культурах [10].

Виклад основних результатів дослідження. За даними Міжнародної служби з впровадження агробіотехнологічних рішень (ISAAA) [11], у 2019 р. площа посівів генно модифікованих сільгоспкультур у світі становила 190,4 млн га, що у 112 разів більше, ніж у 1996 р. Так, у 2019 р. 17 млн фермерів у 29 країнах світу вирощували ГМ-культури. Ще 43 країни імпортували таку продукцію. Наразі у світі виявлено тенденцію до збільшення посівних площ під трансгенними культурами, зокрема лише протягом 2010-2019 рр. середньорічний темп приросту таких площ досягнув 2,8%. У 2019 р. у структурі світових площ під ГМ-культурами частка сої становила 48%.

У 2019 р. США, Бразилія, Аргентина, Канада та Індія входили у п'ятірку країн із найбільшими площами під ГМ-культурами, сумарна частка яких досягла рівня 91% світових посівів ГМ-культур. Безперечно, лідером світового вирощування ГМ-культур залишаються США. Наразі там вирощують такі ГМ-культури: кабачок, соя (з 1995 р.), кукурудза, бавовник (з 1996 р.), папайя (з 1997 р.), ріпак (з 1999 р.), люцерна (з 2006 р.), цукровий буряк (з 2006 р.), картопля (з 2016 р.), яблуна (з 2017 р.) [4].

У світі більшість ГМ-культур, що продукувалися з комерційною метою, гербіцидо-стійкі. До основних переваг вирощування ГМ-сортів відносять: подвоєння сучасного виробництва сільгосппродукції та здешевлення сільгоспвиробництва, виведення стійких рослин³ та поліпшення їх якості. Загальний економічний ефект від вирощування ГМ-культур у світі протягом 1996-2016 рр. становив 186,1 млрд дол. США. Це зумовлено зниженням виробничих витрат та підвищенням врожайності сільгоспкультур. До того ж культивування біотехнологічних культур дозволило скоротити обсяги використання пестицидів на 670 млн кг активного інгредієнта. Такі переваги «кінцевого продукту» сприяють розширенню площ, засіяних трансгенними культурами.

Водночас до основних недоліків та загроз вирощування ГМ-культур слід віднести: відсутність досліджень щодо безпечності цих рослин у перспективі, переzapилення традиційних рослин, алергічність та токсич-

³ Нещодавно в Аргентині зареєстровано сорт посухостійкої ГМ-пшениці (НВ4 Wheat), урожайність якої на 20% перевищувала середні показники по цій культурі.

ність, а також руйнування природних харчових ланцюгів.

Для розуміння проблеми варто розглянути європейський досвід. Так, Європейська регуляторна система поводження з ГМО найконсервативніша у світі. Тут розроблено та впроваджується низка нормативних документів, які регулюють кожний аспект використання ГМО, починаючи з отримання дозволу на ввезення із процедурою оцінки безпечності й ризиків, до маркування та відстеження на території ЄС. Євросоюз здійснює регулювання ГМО, керуючись принципом запобігання ризикам, який задекларовано у Регламенті 178/2002. Зокрема, за умови ймовірного завдання шкоди через вивільнення ГМО у навколишнє середовище така діяльність забороняється (навіть за відсутності підтвердження ризиків). Крім того, основними нормативними документами щодо регулювання ГМО в ЄС слід вважати: Директиву № 2001/18/ЄС, що регулює експериментальне вивільнення ГМО у навколишнє середовище, та ринок ГМО, Регламенти ЄС № 1829/2003, № 1946/2003 та № 1830/2003, що висвітлюють основні вимоги до розміщення на ринку харчових продуктів та кормів, транскордонного переміщення ГМО між ЄС та іншими країнами й відстеження і маркування ГМО. Використання незареєстрованих ГМО у ЄС заборонено. У липні 2020 р. встановлено тимчасовий виняток у законодавстві ЄС стосовно контролю за використанням ГМО під час пандемії. Послаблення обмежень щодо ГМО запроваджено задля прискорення розробки ліків та вакцини проти COVID-19.

Нині в ЄС дозволено імпорт близько 60 ГМ-сортів рослин (в основному це ГМ-корми), тоді як культивування таких культур обмежується. До прикладу, у 2019 р. лише дві країни ЄС вирощували біотехнологічну кукурудзу на площі 111 883 га (найбільші площі в Іспанії).

На противагу ЄС політика США у питаннях поводження з ГМО значно ліберальніша та відповідає принципу еквівалентності. Зокрема, якщо ГМ-продукт за основними характеристиками не відрізняється від традиційних продуктів (чистих від ГМО), то він визнається безпечним для здоров'я людей і тварин. Ще донедавна в США ГМ-продукція визнавалася цілком безпечною і такою, що не потребувала маркування [6, с. 217]. Проте наразі відповідно до постанови Міністер-

ства сільського господарства США, виробники мають довести відсутність ГМ-компонентів у продуктах харчування.

Досить показове за вимогами регулювання ГМО в ЄС. Імпорт та реалізація ГМ-продуктів у країнах Євросоюзу можливі лише у разі дозволу Європейським агентством з безпеки продуктів харчування (EFSA), незалежні вчені з якого проводять оцінку їхньої безпечності. Після затвердження та внесення сорту рослин до національного реєстру країни ЄС такий сорт дозволяється комерційно використовувати в межах даної країни. У межах території ЄС цей сорт може використовуватися лише після внесення сорту до Спільного реєстру ЄС за рішенням Європейської Комісії. Заявник, що має намір вперше запровадити ГМО на ринок, повинен надати експертизу екологічного ризику, після чого уповноважений орган протягом 90 діб має надати позитивний або негативний звіт. У разі позитивного висновку звіт подається до Європейської Комісії, яка протягом місяця надсилає цю заяву до інших країн ЄС, і тільки за відсутності заперечень надається дозвіл на розміщення зазначеного ГМО на ринку протягом 10 років [2]. У 2014 р. Рада ЄС з питань довкілля прийняла рішення щодо надання права країнам-членам ЄС самостійно вирішувати питання вирощування дозволених ГМ-продуктів [8]. У 2015 р. рішенням Європарламенту дозволено країнам-членам ЄС блокувати імпорт модифікованої продукції через її шкоду здоров'ю населення або довкіллю. Так, більшість країн-членів ЄС скористались цією можливістю і заборонили вирощування ГМ-культур. Крім того, у ЄС законодавчо передбачено подальший моніторинг для кожного авторизованого ГМО з метою вчасного реагування у разі виявлення неочікуваного несприятливого ефекту.

Також у ЄС обов'язкове етикетування продуктів за умови, якщо вміст ГМО перевищує 0,9%, що необхідно для відстеження продуктів на всіх етапах виробництва та реалізації. Відсутність маркування вважається серйозним порушенням. Діє центр реєстрації, в якому зберігається вся інформація (з вільним доступом) щодо дозволених і недозволених ГМО. В усіх країнах ЄС функціонує референтна лабораторія, в якій знаходяться зразки всіх ГМ-культур, зареєстрованих у світі [7]. Якщо на якомусь етапі виникає підозра щодо наявності в продуктах харчування

чи кормах ГМО, тоді система відстеження дозволяє таку культуру відізвати з ринку. Відстеження здійснюється завдяки унікальному ідентифікатору. Отже, у ЄС основними визнано принципи якості та прозорості, а також інформування споживачів про ГМО.

Зважаючи на необхідність реалізації потенційних експортних можливостей України на ринку Євросоюзу, актуальності набуває уніфікація вітчизняної нормативно-правової бази з європейською у сфері санітарних і фітосанітарних заходів. Так, основні зобов'язання щодо наближення вітчизняного законодавства до вимог ЄС з питань ГМО висвітлено у двох розділах Угоди про асоціацію з ЄС. Зокрема, у Розділі IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» у Главі 4 «Санітарні та фітосанітарні заходи» прописано зобов'язання України щодо наближення законодавства в частині регулювання розміщення на ринку та обігу ГМ харчових продуктів. Також у Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво» у Главі 6 «Навколишнє середовище» зазначено про необхідність гармонізації вітчизняного законодавства із нормами ЄС щодо безпечного вивільнення ГМО у довкілля та використання ГМО в умовах існування систем захисту.

Як уже зазначалося, в Україні офіційно не зареєстровано жодної ГМ-культури, проте фактично це не стає перешкодою для сільгосптоваровиробників, які продовжують купувати та вирощувати модифіковане насіння, а модифікована продукція нелегально давно перебуває на території України. Тому реєстрація ГМ-культур, впровадження системи контролю за вирощуванням лише зареєстрованих сортів, а також достовірне маркування продуктів харчування це необхідні заходи сьогодення.

Незважаючи на низку законодавчих актів щодо регулювання обігу ГМО в Україні, все частіше трапляються випадки їх порушення. Зокрема, відомі випадки перевищення норм ГМО під час формування експортних партій кукурудзи в українських портах. З огляду на це необхідно запровадити додатковий контроль для виявлення ГМО. Крім того, оскільки поставки перевіреної сировини слугують запорукою отримання експортних контрактів та формування довготривалих стосунків із партнерами, важливі й методи діагностики ГМО. Наразі тестування на наявність ГМО здійснюється швидкими експрес-тестами та за допомогою детального лабораторного

аналізу (ПЛР). Експрес-тестам притаманні певні недоліки: нечутливість тест-смужок до термічно обробленої продукції (у т. ч. шроту) та складність відбору зразка й формування репрезентативної вибірки у випадку кількісних тестів. Вартість таких становить 250-300 дол. США за 100 тестів (для детекції одного ГМ білка). Дорожчий, проте достовірніший (точність до 99,99%), лабораторний аналіз ПЛР вартістю близько 40 дол. США (кількісне визначення ГМО - 60-70 дол. США). Цей метод діагностики дозволяє проаналізувати пробу зерна, помелу, шроту, сировини та продуктів її переробки. Варто зауважити, що найчастіше на ГМО в Україні досліджують сою, кукурудзу та ріпак. Вартість аналізу в європейських лабораторіях становить щонайменше 300 дол. США за зразок, оскільки в Європі існують чіткі регламенти щодо проведення аналізу на вміст ГМ-конструкцій в сировині, перевіряється перелік дозволених трансгенних ліній та їх відсоткове співвідношення [5].

Також слід зазначити, що забезпечення дотримання вимог закону без встановлення відповідальності неможливе. Наразі очікує розгляду ВР України законопроект № 4541 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за правопорушення у сфері насінництва та розсадництва, а також у сфері додержання заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин». Завдяки зазначеному документу Держпродспоживслужба України зможе посилити контроль за адміністративними правопорушеннями у сфері насінництва і розсадництва. Реалізація положень законопроекту дозволить унеможливити несанкціоноване використання ГМО в рослинництві та очистити внутрішній ринок від неякісного, фальсифікованого насіння. У зв'язку з дією мораторію на проведення заходів державного нагляду (контролю) у сферах насінництва та розсадництва, охорони прав на сорти рослин, біобезпеки щодо обігу ГМ-культур перевірки з 2015-го по 2019 р. взагалі не проводилися. Нині через недосконалість вітчизняного законодавства Держпродспоживслужба повною мірою не виконує функції державного нагляду (контролю) у зазначених сферах. Тому підвищення ефективності роботи Держпродспоживслужби та запровадження штрафних санкцій за правопорушення (порушення заходів біологічної і генетичної безпеки під час

створення, дослідження та практичного використання ГМО у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях агропромислового комплексу) тягне за собою накладення штрафу на громадян 200-300 НМДГ і на посадових осіб – 300-500 НМДГ; невиконання вимог посадових осіб ЦОВВ, що реалізують державну політику у сфері державного нагляду (контролю) за додержанням зазначених заходів, тягне за собою накладення штрафу на громадян 500-1000 НМДГ і на посадових осіб – 1000-2000 НМДГ і т.д.) може суттєвим чином змінити ситуацію на краще.

Також досить важливо, що у червні 2021 р. стартував проєкт Твіннінг «Наближення національного законодавства України у сферах державного нагляду (контролю) за ГМО у відкритих системах, захисту прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва відповідно до норм та стандартів ЄС», який передбачає гармонізацію українського законодавства із нормами ЄС та удосконалення роботи Держпродспоживслужби і фітосанітарних лабораторій України. Проєкт реалізує консорціум у складі трьох країн-членів ЄС (Латвія, Польща, Нідерланди) та Держпродспоживслужби за фінансування ЄС. Цей проєкт буде реалізовуватися протягом 21 місяця [9]. Так, обмін знаннями і досвідом у рамках проєкту дозволить розробити пропозиції щодо обігу ГМО в Україні, а також вдосконалити вітчизняну систему контролю та відстеження ГМО.

Висновки. 1. Протягом останнього десятиріччя середньорічний темп приросту площ ГМ-культур у світі досягнув 2,8%. В Україні не зареєстровано жодної ГМ-культури, а отже, заборонено ввезення та вивільнення в навколишнє природне середовище ГМО. Проте на вітчизняну територію нелегально завозиться ГМ-насіння та вирощуються ГМ-культури. Наразі вкрай важливо визнати наявність ГМО в Україні та розробити комплексний і системний підхід до регулювання обігу ГМ-культур та ГМ-продукції. Вітчизняне законодавство у цій сфері потребує удосконалення, оскільки не має чіткого механізму регулювання ГМО та не відповідає світовим вимогам і практикам. Водночас наявні прогалини в державному контролі за використанням ГМО, а також у питаннях відповідальності за правопорушення у сфері поводження з ГМО та забезпечення біобезпеки. Органам Державної митної служби України необхідно посилити контроль за ввезенням

насіння сільгоспкультур з метою унеможливлення проникнення насіння ГМ-культур на територію України. Формування дієвої системи реєстрації ГМ-сортів, а також впровадження системи контролю та моніторингу за вирощуванням лише зареєстрованих сортів сільгоспкультур сприятиме унеможливленню стихійного ввезення та вирощування ГМ-культур, а також забезпеченню генетичної чистоти на вітчизняних полях.

2. Наразі загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію з ЄС знаходиться на рівні 54%. Зокрема, протягом 2020 р. прогрес виконання Угоди по сферах, дотичних до ГМО, становив: сільське господарство – 27%, навколишнє природне середовище та цивільний захист – 25%, санітарні та фітосанітарні заходи – 23%. Чинне законодавство України у сфері поводження з ГМО, у тому числі. Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» не повною мірою відповідає положенням таких джерел європейського права, як Директива № 2001/18/ЄС, а також Регламенти № 1829/2003, № 1830/2003 та № 1946/2003, зокрема, про вивільнення ГМО у навколишнє середовище, здійснення післяреєстраційного моніторингу, про відстеження та маркування ГМО, ГМ-харчових продуктів, ГМ-кормів, про транскордонні перевезення тощо⁴. Тому необхідно активізувати діяльність щодо наближення вітчизняного законодавства до законодавства ЄС у сфері поводження з ГМО.

3. До одного з основних заходів, необхідних для запобігання неконтрольованому обігу ГМО в Україні, слід віднести налагодження ефективної системи відстеження

⁴ У рамках реалізації Плану заходів із виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Міндовкільля розробило законопроект «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» (у новій редакції), де враховуються вимоги Директиви № 2001/18/ЄС та Регламенту № 1946/2003, зокрема врегульовуються питання встановлення процедури вивільнення ГМО у навколишнє середовище з метою випробувань та культивування, а також щодо транскордонних перевезень ГМО. Водночас Мінекономіки розробило законопроект «Про державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки», яким передбачено врегулювання ряду норм у сфері поводження з ГМО, у тому числі в контексті імплементації передбачених у рамках Угоди про асоціацію з ЄС положень директиви № 2001/18/ЄС та Регламентів ЄС (№ 1829/2003, № 1830/2003, № 641/2004). Наразі зазначений проєкт Закону готується до розгляду на засіданні Кабінету Міністрів України.

ГМО на всіх етапах та маркування. Безконтрольне вирощування ГМ-культур на українських полях призводить до того, що чимало вітчизняних продуктів харчування містять ГМО, хоча це не відображено на їх упаковці⁵. Тобто порушуються основні вимоги Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг», де передбачено необхідність етикетування харчової продукції, якщо вміст ГМО перевищує 0,9%. Прийнятий Закон України «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» зобов'язує виробників харчових продуктів розкривати склад та інформацію про власну продукцію. Для реалізації положень зазначеного закону надано трирічний перехідний період (до серпня 2022 р.). Тому реєстрація ГМ-культур, впровадження системи контролю за вирощуванням лише зареєстрованих сортів, відстеження ГМО, а також достовірне маркування продуктів харчування виступають першочерговими заходами сьогодення. Неприпустиме маркування «без ГМО» задля реалізації маркетингової стратегії.

Необхідно посилити відповідальність за незаконне використання ГМО в рослинництві. Більше того, нині вже існує законопроект від 24.12.2020 р. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні

правопорушення щодо відповідальності за правопорушення у сфері насінництва та розсадництва, а також у сфері додержання заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин», який наразі очікує розгляду. В ньому зазначено необхідність внесення поправок до Кодексу України про адміністративні правопорушення: запровадження штрафних санкцій при порушенні заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання ГМО у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях агропромислового комплексу. Прийняття цього законопроекту суттєво допоможе у боротьбі із порушниками норм Закону України «Про біобезпеку».

Найважна потреба забезпечити захист прав сільгосптоваровиробників під час зберігання зерна. Зокрема, відомі випадки, коли до елеватора надходить зерно «без ГМО», а вже при відвантаженні сільгосппродукції на експорт виявляється, що остання містить ГМО. Як відомо, вартість ГМ-зерна нижча від вартості традиційних аналогів. Задля унеможливлення таких ситуацій слід захистити інтереси сільгосптоваровиробників шляхом внесення до договору зберігання певних положень щодо відповідальності елеватора/складу.

Список бібліографічних посилань

1. Біляк Ю. В. Конфлікт за регулювання ГМО в Україні між державними органами. *Агросвіт*. 2016. № 9. С. 20-25.
2. Волков О. Державне регулювання обігу ГМО в Україні: поточний стан та концепція реформування. Проект USAID «АгроІнвест». 2014. 37 с. URL : http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KRK3.pdf
3. Генетично модифіковані організми: трансгенні культури, ферментні препарати, харчові продукти : монографія / П. Х. Пономарьов, Н. В. Прутьська, І. В. Донцова. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014, 208 с.
4. Євстафіїєва Ю. М. Генетично модифіковані рослини – проблеми і перспективи використання у годівлі тварин. Scientific Collection «InterConf», (32): with the Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Scientific Research in XXI Century» (October 16-18, 2020) in Ottawa, Canada. 2020. P. 281-288.
5. Кирієнко А. ГМО в Україні: чи потрібно і як краще перевірити сировину. URL : <https://agroportal.ua/ua/publishing/lichnyi-vzglyad/gmo-v-ukraine-nuzhno-li-i-kak-luchshe-proverit-syre/>.
6. Мартинюк А. О. Проблеми державного регулювання обігу генно-модифікованої продукції в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 3. Т. 1. С. 216-220. URL : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2017/2017_3_1/jrn/pdf/40.pdf.

⁵ До основних ГМ-вмісних продуктів належать ті, що у складі мають соєвий білок: хліб і кондитерські вироби, консерви і дитяче харчування, м'ясні продукти тощо.

References

1. Biliak, Yu.V. (2016) Konflikt za rehulivannia HMO v Ukraini mizh derzhavnymy orhanamy [Conflict over GMO regulation in Ukraine between state bodies]. *Ahrosvit*, 9, pp. 20-25 [In Ukrainian].
2. Volkov, O. (2014). Derzhavne rehulivannia obihu HMO v Ukraini: potochnyi stan ta kontseptsiia [State regulation of GMO circulation in Ukraine: current state and concept of reform]. Project USAID «AgroInvest». Retrieved from: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00KRK3.pdf [In Ukrainian].
3. Ponomarov, P.Kh., Prytulska, N.V. & Dontsova, I.V. (2014). Henetychno modyfikovani orhanizmy: transhenni kultury, fermentni preparaty, kharchovi produkty : monohrafiia [Genetically modified organisms: transgenic cultures, enzyme preparations, food products]. Kyiv: KNTEY [In Ukrainian].
4. Yevstafiiieva, Yu.M. (2020). Henetychno modyfikovani roslyny –problemy i perspektyvy vykorystannia u hodivli tvaryn [Genetically modified plants—problems and prospects for use in animal nutrition]. *Scientific Research in XXI Century: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (pp. 281-288). - Ottawa: Scientific Collection «InterConf» [In Ukrainian].
5. Kyriienko, A. (2020). HMO v Ukraini: chy potribno i yak krashche pereviryty syrovynu [GMOs in Ukraine: whether and how best to check raw materials]. Retrieved from: <https://agroportal.ua/ua/publishing/lichnyi-vzglyad/gmo-v-ukraine-nuzhno-li-i-kak-luchshe-proverit-syre/> [In Ukrainian].

7. Михайлов Ю. Маркування продукції на вміст ГМО – стрижи баранів! (2010) URL : <https://propozitsiya.com/ua/markuvannya-produktiv-na-vmist-gmo-strizhi-baraniv>.

8. Нововведение в регулировании ГМО в ЕС и США. URL : <http://www.ictsd.org/bridges-news>.

9. Українське законодавство щодо ГМО наблизять до стандартів ЄС. URL : <https://agroportal.ua/ua/news/ukraina/ukrainskoe-zakonodatelstvo-otnositelno-gmo-priblizyat-k-standartam-es/#>.

10. Украина без ГМО: сколько можно закрывать глаза на мировые тренды и наши реалии. URL : www.liga.net.

11. International service for the Acquisition of Agri-biotech Application (ISAAA). URL : <http://www.isaaa.org>.

12. Matres J. M., Hilscher J., Datta A., Armario-Na´jera V., Baysal C., He W., Huang X., Zhu Ch., Valizadeh-Kamran R., Trijatmiko K. R., Capell T., Christou P., Stoger E., Slamet-Loedin I. H. Genome editing in cereal crops: an overview. *Transgenic Research*. 2021. P. 461-498. URL : <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11248-021-00259-6.pdf>.

6. Martyniuk, A.O. (2017). Problemy derzhavnogo rehulivannia obihu henno-modyfikovanoi produktsii v Ukraini [Problems of state regulation of the circulation of genetically modified products in Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 3 (1), pp. 216-220 [In Ukrainian].

7. Mykhailov, Yu. (2010). Markuvannya produktsii na vmist HMO – strizhy baraniv! [Product labeling for GMO content - sheep shears!]. Retrieved from: <https://propozitsiya.com/ua/markuvannya-produktiv-na-vmist-gmo-strizhi-baraniv> [In Ukrainian].

8. Novovvedenie v regulirovanii GMO v ES i SShA [Innovation in the regulation of GMOs in the EU and the USA]. (2014). Retrieved from: <http://www.ictsd.org/bridges-news> [In Russian].

9. Ukrainske zakonodavstvo shchodo HMO nablyziat do standartiv YeS [Ukrainian legislation on GMOs will be brought closer to EU standards]. (2021). Retrieved from: <https://agroportal.ua/ua/news/ukraina/ukrainskoe-zakonodatelstvo-otnositelno-gmo-priblizyat-k-standartam-es/#> [In Ukrainian].

10. Ukraina bez GMO: skol'ko mozhno zakryvat' glaza na mirovye trendy i nashi realii [Ukraine without GMOs: how long can you close your eyes to global trends and our realities]. (2020). Retrieved from: www.liga.net [In Russian].

11. International service for the Acquisition of Agri-biotech Application (ISAAA) (2021). Retrieved from: <http://www.isaaa.org> [In English].

12. J. M. Matres, J. Hilscher, A. Datta, V. Armario-Na´jera, C. Baysal, W. He, X. Huang, Ch. Zhu, R. Valizadeh-Kamran, K. R. Trijatmiko, T. Capell, P. Christou, E. Stoger, I. H. Slamet-Loedin. (2021) Genome editing in cereal crops: an overview. *Transgenic Research*, 30, pp. 461-498 [In English].

Didkovska L. I. Regulation of the GM crops circulation in Ukraine: problems and ways to solve them

The purpose of the article is to investigate the world experience of GMO management, highlight gaps in the regulation of GM crops in Ukraine and develop recommendations for their elimination, taking into account the best European practices and domestic characteristics.

Research methods. In the research process the following methods were used: dialectical methods of cognition of processes and phenomena, monographic method (for analyze the spread of GM crops in the world), statistical (for analyze the dynamics of areas under GM crops in the world), empirical method (for comprehensive assessment of the current state of the use of GMO), abstract and logical methods (for theoretical generalizations and formulation of conclusions).

Research results. In the article the world experience of GMO management was presented. The current state of regulation of the use of GM crops in Ukraine was described and the main directions of its improvement were outlined. Given the lack of registration of GM varieties of agricultural crops in Ukraine, the feasibility of forming an effective system of their registration and implementation of a system of control and monitoring of the cultivation of only registered varieties of agricultural crops was justified. This approach should protect against the spontaneous importation and illegal cultivation of GM crops. In addition, the necessity of introduction of the complex approach to regulation of use of GM crops and GM products in Ukraine and intensification of process of unification of the domestic and European regulatory framework in the field of regulation of the use of GMOs was substantiated.

Scientific novelty. The current state of regulation of the use of GM crops and GM products in Ukraine was investigated and prospects for its improvement taking into account the best European practice were outlined.

Practical significance. It has been established that there are gaps in the state control over the use of GMOs, as well as in the issues of liability for offenses in the field of GMO management and biosafety. Measures to eliminate them were proposed. Refs.: 12.

Keywords: GM crops; GMOs; transgenic crops; approximation of legislation; Association Agreement with the EU; integrated approach; agricultural producers.

Didkovska Liudmyla Ivanivna - candidate of economic sciences, senior research fellow, senior research fellow of the department of forms and methods of economic management in the agro-food complex, State Organization "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine" (26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011)

E-mail: luda_d2005@ukr.net

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-8696-6150>

Дидковская Л. И. Регулирование оборота ГМ-культур в Украине: проблемы и пути их решения

Цель статьи – исследовать мировой опыт обращения с ГМО, осветить пробелы в регулировании оборота ГМ-культур в Украине и разработать рекомендации по их устранению с учетом лучших европейских практик и отечественных особенностей.

Методика исследования. В процессе исследования использованы диалектические методы познания процессов и явлений, монографический метод (для анализа распространения ГМ-культур в мире), статистический (для анализа динамики площадей под ГМ-культурами в мире), эмпирический (комплексная оценка современного состояния регулирования оборота ГМО), абстрактно-логический метод (теоретические обобщения и формулирование выводов).

Результаты исследования. Освещён мировой опыт обращения с ГМО. Охарактеризовано современное состояние государственного регулирования оборота ГМ-культур в Украине и обозначены основные направления его совершенствования. Ввиду отсутствия регистрации ГМ-сортов сельскохозяйственных культур в Украине, обоснованы целесообразность формирования действенной системы их регистрации, а также внедрения системы контроля и мониторинга за выращиванием только зарегистрированных сортов сельхозкультур, что обезопасит от стихийного ввоза и незаконного выращивания ГМ-культур. Обоснована необходимость внедрения комплексного подхода к регулированию оборота ГМ-культур и

ГМ-продукції в Україні і активізації процесу уніфікації отечественної і європейської нормативно-правової бази в сфері регулювання оборота ГМО.

Елементи научної новизни. Исследовано сучасне становище державного регулювання оборота ГМ-культур і ГМ-продукції в Україні і намечено перспективи його удосконалення з урахуванням найкращих європейських практик.

Практична значимість. Визначено прогалини в державному контролі за використанням ГМО, а також в питаннях відповідальності за порушення в сфері обігу ГМО і забезпечення біобезпеки, запропоновано заходи по їх усунюванню. Библиогр.: 12.

Ключові слова: ГМ-культури; ГМО; трансгенні культури; апроксимація законодавства; Угода про асоціацію з ЄС; комплексний підхід; сільськогосподарські виробники.

Дидковська Людмила Іванівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу форм і методів господарювання в агропродовольстві в комплексі, Державне заклад «Інститут економіки і прогнозування НАН України» (01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26)

E-mail: luda_d2005@ukr.net

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-8696-6150>

Стаття надійшла до редакції 22.04.2021 р.

Фахове рецензування: 26.04.2021 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Дідковська Л. І. Регулювання обігу ГМ-культур в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка АПК*. 2021. № 5. С. 38 – 45. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202105038>

Didkovska, L.I. (2021). Rehulivannia obihu HM-kultur v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Regulation of the GM crops circulation in Ukraine: problems and ways to solve them]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 38 – 45 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202105038>

* * *

Новини АПК

Великодній кошик у 2021 році коштуватиме 780 грн – Юрій Лупенко

За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, цього року традиційні паска, яйця, домашня ковбаса, буженина, сало, вершкове масло, м'який і твердий сири, хрін та сіль обійдуться українцям на 160 грн – тобто на 25,8% – дорожче, ніж торік, коли мінімальний набір продуктів коштував 620 грн, поінформував директор Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», академік НААН **Юрій Лупенко**.

За його словами, вартість основної складової Великоднього кошика – паски домашньої випічки – буде близько 120 грн за 1 кг. У магазинах і супермаркетах готова паска обійдеться дорожче, адже її ціна залежить від складових та оздоблення випічки. Зростання вартості паски зумовлене кількома чинниками. З одного боку, це подорожчання яєць, цукру, борошна і вершкового масла, з іншого – підвищення цін на зернові культури та тваринницьку продукцію через зменшення світового врожаю зернових, збільшення вартості енергоресурсів, а також сплеск цін на продукти харчування через запровадження карантину у зв'язку з епідемією коронавірусу COVID-19.

Неочікувано дорогою складовою святкового кошика 2021 року, зауважив Юрій Лупенко, стали яйця – 38 грн за 1 дес., що на 90% більше, ніж у березні минулого року. Традиційно дорогими будуть м'ясні продукти: домашня ковбаса (0,5 кг) – 130 грн (230-305 грн за 1 кг) та буженина (0,5 кг) – 135 грн з розрахунку 230-280 грн за 1 кг. Порівняно з 2020 роком вартість буженини збільшилася в середньому по Україні майже на 22,7%, а домашньої ковбаси – на 10,2%. Сало (0,5 кг) обійдеться в 50 грн з розрахунку 90-132 грн за 1 кг. Серед молочних продуктів найбільше доведеться заплатити за твердий сир (0,5 кг) – 120 грн (200-268 грн за 1 кг) та вершкове масло (0,5 кг) – 114 грн (180-230 грн за 1 кг). М'який сир (0,5 кг) обійдеться приблизно у 58 грн (100-120 грн за 1 кг). У разі наповнення великоднього кошика іншими, неосновними складовими: помідори, огірки, яблука, червоне вино, його вартість зросте до 963 грн. Це на 162 грн або на 20,2% більше вартості кошика такого ж складу у 2020 р., зауважив Юрій Лупенко.

Певна частина українців понесли відчутні фінансові втрати в умовах карантинних заходів і змушені економити, в тому числі на підготовці до Великодня. Загальна вартість Великоднього кошика складає 6-7% середньомісячної заробітної плати пересічного українця та 20-22% середньої пенсії, тобто є доступною для переважної більшості наших співгромадян, підсумував Юрій Лупенко.

Довідково. Вартість Великоднього кошика у 2021 р. розраховано ННЦ «Інститут аграрної економіки» на основі даних Державної служби статистики України, моніторингу роздрібних цін на міських ринках та у супермаркетах в середньому по регіонах станом на 1 квітня 2021 року.

Пресслужба ННЦ «Інститут аграрної економіки»